Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi (AEÜSBED)
2026, Cilt 12, Özel Sayı, Sayfa 94-113

Necip Fazıl Kısakürek'in Şiirinde Aile ve Anne

Ferudun AY
Bandırma Onyedi Eylül Üniversitesi
fay@bandirma.edu.tr
ORCID ID: 0000-0001-7341-8983

Araştırma Makalesi		DOI: 10.31592/aeusbed.1790101
Geliş Tarihi: 24.09.2025	Revize Tarihi: 05.11.2025	Kabul Tarihi:12.01.2026

Atıf Bilgisi
Ay, F. (2026). Necip Fazıl Kısakürek'in şiirinde aile ve anne. *Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 12*(Özel Sayı), 94-113.

ÖZ

Cumhuriyet dönemi Türk edebiyatının güçlü ve müstesna şairi ve aksiyon adamı Necip Fazıl, sanatkârane mizacı, üslubu, mücadelelerindeki azmi ve Türkçeye katkılarıyla sadece şiirleriyle değil kendine mahsus günlük gazete ve dergi yazılarıyla da bugün dahi Türk edebiyatında önemli bir yere sahiptir. Şiirleriyle edebiyatımıza yeni bir duygu ve ses getiren Necip Fazıl'ın alışılmışın dışına çıkan şiirleri ölülere, anılara, anlara, fikirlere, uçlarda yaşanan hislere, heyecanlara, fezada aklın dahi ulaşamayacağı noktalara ulaşmayı amaçlamaktadır. Tüm bu temaların yanı sıra Necip Fazıl, kendine özgü şiir anlayışında aile ve anne kavramlarına da oldukça önem vermiş, aile ve anne kavramlarını farklı cepheleriyle, hayat ve şahsiyetinde belirleyici rol oynayan yanlarıyla ele almış ve çeşitli şiirlerinde bu iki kavrama yer vermiştir. Bu çalışmamızda Necip Fazıl Kısakürek'in şiirlerinde aile ve anne imgesinin kullanımları tespit edilerek incelenmiş ve toplumun temel yapı taşı aile ve anne kavramlarından hareketle Necip Fazıl'ın medeniyet tasavvuruna ilişkin ipuçları sunulmuştur. Türk edebiyatında özel bir yeri olan Necip Fazıl'ın, şiirlerinde aile ve anne kavramına dair incelememiz, edebî portresi ve şairliğinin de anlaşılmasına katkıda bulunacaktır.
Anahtar Kelimeler: Türk edebiyatı, Türk şiiri, Necip Fazıl Kısakürek, aile, anne.

Family and Mother in Necip Fazıl Kısakürek's Poetry

ABSTRACT

Necip Fazıl, one of the powerful and exceptional poets and men of action of Republican-era Turkish literature, holds an important place even today not only with his poems but also with his uniquely styled newspaper and magazine writings. Thanks to his artistic temperament, distinctive style, perseverance in his struggles, and contributions to the Turkish language, he has a lasting presence in Turkish literature. Bringing a new emotion and voice to our literature with his poetry, Necip Fazıl's unconventional works aim to reach the dead, memories, moments, ideas, emotions experienced at the extremes, excitements, and even points in the cosmos that the mind cannot grasp. Alongside all these themes, Necip Fazıl also attached great importance to the concepts of family and mother within his unique poetic vision. He approached them from different angles, recognizing their decisive roles in his life and personality, and reflected these two concepts in various poems. In this study, the uses of the family and mother imagery in Necip Fazıl Kısakürek's poems have been identified and examined, and clues have been offered about his vision of civilization through the lens of these foundational elements of society. Our examination of the concepts of family and mother in the poetry of Necip Fazıl, who holds a special place in Turkish literature, will contribute to understanding his literary portrait and his poetry in this regard.
Keywords: Turkish literature, Turkish poetry, Necip Fazıl Kısakürek, family, mother.

Giriş

Aile ve anne, dünyanın her köşesinde farklı coğrafi konumlarına rağmen aynı yönelim ve benzer tepkilere karşılık gelmektedir. Aile genel bir sözcük olmasına rağmen beraberlik ve ortaklıkların yanında bir medeniyetin çıkış pınarı gibidir. Aile, insani donanımları kültürel etmenlerle aynı çatı altında anne, baba, çocuklar olarak tanımlanmaktadır. Bu birliktelik içindeki kültürel, ekonomik, düşünsel ve duygusal beraberlik bir nevi küçük bir toplum ünitesi gibidir. Türk aile yapısı ise kendi içinde devlet geleneğinden ayrı durmaz ve millî, ahlaki, kültürel ve tarihî gelişimi içinde bir görür. Devlet, toplum ve aile ilişkisi sıkı sıkıya bağlı ele alınmaktadır. Türk ailesinde, devlet ve millet işlevi, sosyal-kültürel yapının belirleyici etken olarak öne çıkmaktadır. Bu bakımdan aile Türk toplumunum temelidir. İslamiyet öncesi, İslamiyet sonrası ve Cumhuriyet dönemi aile yapısı gelişim ve tipolojik olarak değişmelere uğramış olsa da aile bir müessese olarak yerini korumaktadır. Aile kurumunun temel tutucusu olan anne, işlevi dolayısıyla bu rolü doğal olarak üstlenmiştir (Doğan,

1991, ss. 22-23). Ailedeki annenin çocuğa gösterdiği yakınlık, sevgi ve ihtimam yüksek derecede primatlardan başlayarak günümüz modern-postmodern ailede de süregelmektedir. Annenin biyolojik yapısı ailenin birleştiricisi, ekonomik düzenleyicisi ve toplumun devamı olan çocukların toplumsallaşması için gerekli olan görgü eğitimini vermektir. Aile kurumunda anne, bebeği emziren olduğu gibi çocuğa toplumun kültürünü, gelenek göreneklerini ve sorumluluklarını aktarandır. Aile içinde anne, erişkin çocuklar ile baba arasında aracı rolünü de üstlenendir. Modern toplum yapısının ortaya koyduğu yaşamın hâkim olduğu günümüzde ailenin temel dizayn edicisi olarak anne üzerindeki geleneksel otorite anlayışı yok olmuşsa da aile içindeki belirleyici etkinliği devam etmektedir (Akın, 1991, ss. 111-112). Aile içinde önemli role sahip olan anne "ana" yetişen çocukların duygu, bilgi, görgü, gelenek, ahlak, millî değerler ve sosyal anlamında bilmesi gerekenlerin yüklenicisidir. Bu bir marangoz için, asker veya sanatçı olan birisi için de geçerli bir aile kurumunun gerçekliğidir. Sanatçı, fikir insanları veya medeniyetimizde etkin olan kişiler kendilerinin de yetişmesindeki bu yapıyı yazılı veya sözlü olarak ifade edegelmişlerdir. Her edebiyatçının hayatında aile ve annenin önemli bir yeri ve zihin dünyasında bir anlamı vardır. Türk kültüründe tanınmış çoğu edebiyatçının yazar veya şair olmasında arkasında aile ve annesinin müessir bir faktör olarak etkili-güçlü bir aile veya anne imajı yatmaktadır. Küçük yaşta annelerini kaybetmiş edebiyatçıların şiir ve hatıralarına bakıldığında bu kaybın eserlere yansımanın ötesine geçerek kişinin şairliğe bakışının belirgin bir şekilde farklılaşmasına ve metafiziksel bir yaklaşımla ölüm gibi temlerin eserlerinde yoğun bir şekilde kullanmalarına yol açtığı görülür.

Sanatçının eserlerine yansıttığı fikirleri toplum ve medeniyete yön verebilecek düşünce yapısını ailelerinden aldıkları ahlaki, dinî, millî ve içtimai öğretilerin üzerine inşa ettikleriyle yansıtırlar. Hangi medeniyetin şairi olursa olsun şiirlerinde ortak tem, anne ve aile olmuştur. Türk şiirinde Tanzimat döneminde aile ve annenin imajı vatan, toprak, özgürlük gibi Namık Kemal'in "*Vaveyla*"sındaki gibi sevgileri başka sevgilerle bir sergiler. 20. yüzyıla gelindiğinde sanatçı, şirinde aile ve anne temini sevgi ve özlem duygusuyla verir. Türk edebiyatında anne üzerine yazılmış şiirlerin mahiyeti Cumhuriyet dönemine kadar sosyal konu çerçevesindedir. Ancak, Ahmed Haşim'in küçük yaşta annesini kaybetmiş olmasının verdiği hisle Ahmet Hamdi Tanpınar'ın anne özlemini dile getirişi arasında benzerlik bulunur. Her iki şairimizin anne özlemi mahiyeti bakımından Cumhuriyet'in ilk yirmi beş yılına bakıldığında şiirimizde aile ve annenin işlevinin değiştiği görülmektedir. Artık hem anne hem aile kavramı çocuklarının üzerine titreyen, onları idealize eden ve onlara sevgisini veren rol model olmuştur. Cumhuriyet dönemi şairlerinden Cahit Sıtkı Tarancı, Faruk Nafiz Çamlıbel, Ziya Osman Saba, Fazıl Hüsnü Dağlarca, Arif Nihat Asya, Sezai Karakoç, Cahit Zarifoğlu gibi pek çok şair, aile veya anne temalı şiirler yazmışlardır. Bu bakımdan öne çıkanlardan birisi de Kısakürek'tir. Özellikle "Anneciğim" adlı şiiriyle döneminde, metafizik duygularla yazılmış, ölüm karşısında bir çocuğun annesine duyduğu hisleri dile getirmesi bakımından dikkatleri çekmiştir.

Necip Fazıl Kısakürek'in Şair Portresi

Necip Fazıl Kısakürek Türk şairi, tiyatro yazarı ve fikir adamıdır. *O ve Ben* adlı otobiyografisini anlattığı eserinde anlattıkları kendisi, ailesi ve annesi hakkında en geniş bilgiyi vermektedir. Asıl adı Ahmed Necip olan Kısakürek okuma yazmayı ilk olarak büyükbabasından öğrendiğini aktarır. İstanbul'da çeşitli mekteplerde eğitim gördükten sonra yüksek tahsil için kaydolduğu Heybeliada Bahriye Mektebi'nde beş yıl okur ancak diploma alamadan ayrılır. 1921'de İstanbul Darülfünunu Felsefe Şubesi'ne yazılır, öğrenimini tamamlayamadan kazandığı devlet bursuyla Paris'e felsefe tahsili için gider. Fakat Paris'te de kendini daha çok eğlenceye ve bohem hayatına verdiği için düzenli bir öğrenci olamaz ve okulu bitiremeden Türkiye'ye dönmek zorunda kalır. 1942 yılına kadar memuriyet ve öğretmenlikle yaşamını sürdürür. Son yıllarına kadar Büyük Doğu dergisi ve Büyük Doğu yayınlarının sahibi ve yazarı olarak, ayrıca bazı günlük gazetelerde fıkra ve makalelerini "Ne-Fe-Ka, Hi-Ab-Kö, Ha-A-Ka, Adıdeğmez, Neslihan Kısakürek, Ahmet Abdülbaki, Prof. Ş.Ü., Bankacı, Be-De, Ozan, Ozanbaşı" takma adlarıyla yayımlatarak geçimini sağlamıştır. 25 Mayıs 1983'te Erenköy'deki evinde yaşamını yitirmiştir (Okay, 2022, ss. 484-485).

Necip Fazıl, dönemi içinde orijinal, olağanüstü ve şaşırtıcı bir şair olarak görülür. Şiirleri, yazıları, konuşmaları ve idealist bir insan olarak ütopik düşünceleriyle gerçekleşmesi güç, ideal bir

dünyayı kurmayı amaçlamıştır (Okay, 2005, ss. 10-11). Millî Mecmua'da 1924'te kendi sesini belirgin olarak duyurduğu şiir Örümcek Ağı'dır. Bir yıl sonra bastığı kitabın da adı olan şiir ve özellikle hece veznini ve sesi ustaca kullanması şiirinin Ahmet Haşim'in dikkatini ve "*Çocuk, bu sesi nereden buldun sen?*" sorusuyla ifade ettiği şaşkınlığını celbedecek ve tanınmasını sağlayacaktır (Çetişli, 2014, s. 363). 1935 yılından itibaren dünyayı algılayışı değişen şair, hayatı algılayış biçiminde kökten bir değişime gider. Sanat anlayışındaki değişimi *O ve Ben* adlı kitabında anlatır. Bu değişim sonrası gelişenleri ve olgunlaşan fikrin ürünü olan şiirlerini *Sonsuzluk Kervanı* (1955) adlı şiir kitabında toplar. Süzme ve ayıklama işlemi sonrası *Çile* (1962) adıyla şiir kitabını yayımlar. *Çile* kitabının yayımlanma süreci ve sonrasında şiirin, dava ve toplum için ne yapmalıdır sorusuna cevap vermeyi amaçladığı görülür (Duymaz, 2005, ss. 224-225). Bu bağlamda Necip Fazıl, toplumsal yozlaşma ve memleketin sosyal durumunu ele aldığı "*Bilanço*" şiirinde dava adamlığını gereğini yaparak hakikati görmezden gelmez. Namus kavramı gibi toplumsal yapı içinde olması gereken ahlaki değerleri durum tespiti ve hiciv üslubuyla şiirinde aktarmıştır (Uslucan, 2005, s. 327). Kısakürek'in şiiri bu bakımdan bir gaye değil, vasıtadır. Vasıtan maksat da şiiri "*Mutlak Hakikati*" bulmak ve öğretmek için kullanmaktadır. Şiir, eşya ve hadiselerin maverasında bir karargâh olarak hakikat karşısında ebedi fener alayıdır (Subaşı, 2019, s. 11). Hakikat tefekküründe düşüncesini her zaman muhasebeye çeken bir mütefekkirdir. Şiirlerinde mutlak hakikati arayan şairin şiiri bu uğurda sarp ve dolambaçlı keçi yolundan gitse de oradan gözcüler, işaret memurları ve kılavuzlar geçmektedir. Şiirin hakikati aramaktan başka vazifesi olmadığı gibi bütün bakışı mukaddes şekilde biçimlenmelidir. Bunu şiirde gün yüzüne çıkarmak da şairin işidir (Acıpayam, 2013, ss. 66-67). Vehbi Vakkasoğlu'na göre, Kısakürek, gençliğin arayış ve bunalım içinde olduğu süreçte imanın engin düzlüğünde, sonsuz bir vecdle İslam'a teslim olan adam olarak şiiri, tefekkürü, tarih görüşü ve bütün sanatıyla imanın şairidir. Şair, imanımızın dertli, coşkun mütefekkir ve çileli şairi olarak şiirlerindeki değişimi ve bazılarını imanına ters düşmeleri nedeniyle inkâr ve imha edişini şu sözlerle açıklar: "1939'larda san'atıyla birlikte teslim olduğu kapıyı ne güzel söyler: Anladım işi, sanat Allah'ı aramakmış" (Vakkasoğlu, 1983, s. 59).

Necip Fazıl Kısakürek ilk şiir kitabı *Örümcek Ağı* (1925) adlı eserini çıkardıktan sonra sanatı ve şiiri üzerindeki düşüncelerini mana ve muhteva açısından şekillendiren değişimlerin üzerinde durmuştur. *Poetika* adlı makalesi ve şiir üzerine çıkardığı 1936 tarihli Ağaç dergisinde "*Manza*" başlığı altındaki ve yine 1943 yılından itibaren Büyük Doğu dergisindeki mülahazalarda şairin Türk şiirinin yaşamı öncesi dönemlere de da vâkıf olduğu ve bu dönemleri de değerlendirdiğini görmekteyiz (Kavaz, 2024, s. 23). Kendi şiirinin poetikasını kaleme almıştır. Şiirinde sanat için sanat daima ağır basmakla birlikte şiiri, hasis gayenin üstünde görmüştür. Bu gayesi zat olandır. Şiirin zat gayesini önde tutmaktaki amacı şiire estetik değer açısından bakmaktır. Şiir hissi gaye ile bağlı değildir. Cemiyete bağlı tarafıyla birleştirerek şiiri, ceht ve bitmeyen bir gayret olarak görür. Bu nedenle şiirlerini de ilk yazdığı şekliyle bırakmayan değişim ve düşünce iklimi içindedir. Şair, insanın iç alemini kavramaya yönelmiştir. İç alemin zenginliklerini arayan şiiri, ulaşmayı arzuladığı sonsuzluk kavramını karşımıza çıkarmaktadır. Toplumsal konulara duyarsız olmamakla birlikte ferdiyetçi sanatın en güçlü temsilcisi olarak şiirin sosyal ve ideolojik şiire bir reaksiyon gösteren yanı da olmuştur. Kısakürek, ferdiyetçi ve spiritüalist bir şair olarak insanın ölümsüz yanıyla, yani ruhuyla ilgilenmiştir. Değişmekte devam ederek yazan şair, şiirini en son şekle sokana kadar her seferinde doyumsuz bir zekâ ile ses ve mana kazandırmıştır. Ferdî kabiliyeti ve şahsi duyuşu sağlam şiirleri kendisine sultanu'ş-şuara ünvanını kazandırmıştır (Kavaz, 2004, ss. 104-109). D. Mehmet Doğan, Kısakürek'in sultanu'ş-şuara ünvanını "Son Sultanüşşuara Kısakürek de bu ünvanı iğreti taşıyanlardan değildi." diye açıklar. Neden olarak Kısakürek'in şairliğinde Bâkî'nin ses kudreti ve mutantan ifadesini, Fuzûli'nin rind ve muzdarip kişiliğini, Nefi'nin keskin hiciv mizacını zaman zaman hissettirmesini gösterir (Doğan, 1983, s. 60). Kısakürek, Türk edebiyatında büyük değişme ve geçişlere sahne olan son devrimizin tanığı olarak bir köprü görmesinden dolayı şiir ve nesirde kendi mektebinin yalnız ve zirve adamı olarak tanımlar (Doğan, 1983, s. 61). Orhan Okay, Necip Fazıl'ın şiirlerini şu sözlerle ele alır:

> "Kendi şiirinin felsefesi olan poetika, şiirin ve şairin hususiyetleri, şiiri meydana getiren unsurlar, şiirin hayatla, toplumla, dinle, devletle ve pozitif ilimlerle ilgisi konularında on dört bölüm halinde kategorik, sistematik ve oldukça uzun bir yazıdır. İlk bahiste şairi alelâde insandan ayırıp "üstün

> idrak sahibi" ve "ilâhî emanetin temsilcisi" olarak tarif eden ve ona madde, bitki, hayvan basamaklarından sonra insanla Tanrı arasında bir yer veren Kısakürek böylece şiiri daha ilk planda mistik bir temele oturtur" (Okay, 2022, s. 486).

Necip Fazıl Kısakürek, "esrar, büyü, tılsım, sır" gibi spiritüel kavramlarla desteklediği şiirinin manevi unsurlarında zaman zaman kurduğu dengeyi bozar. Şiirinde soyut olanı somut bir planda anlatmaktadır. Şiirin ifade yönteminde "ince" ve "girift" kavramları sık sık kullanan Kısakürek, böylece yalın ve sathî bir şiirden rafine ve kompleks bir şiire geçişin de temsilcisi olmuştur (Okay, 2022). Orhan Okay, Kısakürek'in soyutlukla sembolizm arasında bir kavramı düşündürdüğünü ve şiirinin muhtevasında ise iki esas unsuru, duyguyu ve düşünceyi beraber yürüttüğünü söyler. Bu sayede şiirinde duygu ve düşüncenin birbiri içinde eriyecek ve mutlu bir terkibe ulaşacağını hesap etmiştir. Ancak bu terkipte duygunun üstünlüğü esastır. Çünkü düşünce duyguya yaklaşmalıdır. Hece ve aruz konusunda heceyi aruza nazaran daha estetik, daha serbest bir tarz olarak değerlendirir (Okay, 2022, s. 487). "Bazı şiirleriyle ideolojik bir karakter göstermesine karşılık Kısakürek, poetikasında toplum-şiir ilişkileriyle ilgili son konuları dışında saf şiirin estetik değerleri üzerinde durmuştur" (Okay, 2022, s. 487). Akif İnan, Kısakürek'in şiirlerini değerlendiren bazı kişilerin sembolistlerin izleyicisi olarak tanımlamalarını yanlış tespit olarak görmektedir. Batı şiiriyle ilgisiz olmamakla birlikte bazı yakınlıkları tabii görür. Şairin fizikötesi bir şiir kurmanın ötesinde bir etkilenmenin olmadığını ifade etmektedir (İnan, 2021, ss. 36-37).

Mütareke ve işgal yıllarındaki ilk şiir denemelerinin ötesinde bir gelişme görülen şair, Cumhuriyet döneminde şiirin estetiği olan poetika üzerinde ısrarla duran, aruzun bıraktığı boşlukta emekleyen heceye büyük destek vererek ayağa kaldırmıştır. Mistik ve metafizik eğilimi olan genç şairler de bu süreçte doğmuştur. Kısakürek'in ilk şiirini yayımladığı yıllarda Türk şiirindeki genel görünüm İkinci Meşrutiyet sonrası edebiyat eğilimlerinin devamı gibidir (Okay, 2022, ss. 40-42). Kısakürek'in şiirinin umumi akışında incelendiğinde halk şiirinden de etkilendiğini görmek mümkünse de "Kaldırımlar ve Senfonya" şiirleri sonrası bunu aramak anlamsız olmaktadır. Divan şiirinin etkisiyle gelişen metafor tespiti yerinde değildir. Birkaç kez denese de aruz veznine ilgisiz kalan şair, aruzla şiir yazan Ahmet Haşim ve Yahya Kemal dışında ideolojiye bağlanmayan veya angaje olmayan şairlerin tesiri altında kalmamıştır (Okay, 2022, s. 198). Ali Haydar Haksal, hece konusuna değinirken, Kısakürek'in şiir dehası olmasını anlayamayanların yanlış yorumlarını tuzağa düşmek olarak görmektedir. Şairin şiir yazmama nedenini dava adamı olması, karşı tarafı küçük görme veya kendi şiirine duyduğu güvene bağlar. Her alanda üstünlüğünü ortaya koyan şairin aslında kaçışının şiirden değil hecenin sıradanlığından ve biraz da kendinden de kaçış olarak görülmesi şeklinde yorumlar (Haksal, 2007, ss. 16-22).

Orhan Okay, bir söyleşisinde Kısakürek'in şiirlerinin geçirdiği üç merhaleyi değerlendirir. Biraz farklı olmakla birlikte şiirlerinin temelde fazla değişmediğini ifade eder (Oğusbaşaran, 2011, s. 13). Nurullah Çetin, Kısakürek'in ilk dönemlerinde ontolojik anlamda yalnız olan şairin sahipsizlik ve gariplik hâli içinde batılı edebiyatçılar ve ateist varoluşçular gibi tepkiler içinde olduğunu, mutlak ve tam teslimiyet içinde bir iman sahibi olmadığı için daha çok bohem yaşamın tesirinde, şiirinde kadın ve kadın cinselliğine dair konulara yer verdiğini aktarır (Çetin, 2015, s. 52). Murat Kurtoğlu, Kısakürek'in şiirinde dinî duyarlılığa ermeden önce yazdığı "Hayal" ve "Kadın Bacakları" şiirlerini örnek verir. Kadını içselleştiren, onu ölüme götüren, hayal ve hakikat arasında derin gelgitler yaşatan Necip Fazıl'ın bu dönem şiirlerinde kadın döngüseldir ve ulaşma-kovalama içinde sürer gider. Şiirinde hayal ve gerçeği birbirinden ayırmayan bir takıntı olur. Kadını tensel bir ihtiyacın ötesinde ulaşılması kolay varlık olarak tasavvur eder (Kurtoğlu, 2015, ss. 131-133).

Necip Fazıl Kısakürek, sanatında toplumla ilişkiyi ön planda tutar. "Şiir ve Cemiyet" başlığında dokuzuncu bahis olarak şiir ve toplum ilişkisini poetikasının sonuna kadar dengelemeye çalıştığını görmekteyiz. Bunu mevcut açılar ve kendi görüşleriyle dengeleyen şair, şiiri "uyuyan cemiyetin rüyası" olarak şiirin aktüel meselelerden ziyade geleceğe dair birtakım sezgilerle ilgilenmesine dikkati çeker. Şiirde toplumun bütün meseleleriyle ilgilenen angaje bir şiir anlayışına imkân verir. Şiir ve toplum ilişkisinin oluşması ve ilerleyişinde Türk şiirinin dışında Omeros, Shakespeare, Baudelaire, Goethe ve Şeyh Sadi gibi şiir ve fikir dünyasında önemli isimleri saymıştır.

En ferdî şiirin bile içinde topluma ve geleceğe dair semboller taşıdığına inanmaktadır. Tek belirleyicisini inanmak olarak gördüğü şiiri dolambaçlı bir rüya gibi ele alır, tefsire ve tabire ihtiyacı olduğunu ifade eder (Okay, 2007, ss. 211-212).

İsmail Çetişli, Kısakürek'i saf şiirin devamı olarak görmektedir. Bu tespitini de Orhan Okay'ın Kısakürek adlı kitabındaki tespitlerine dayandırmaktadır. Necip Fazıl'ın, şiirdeki kaba bir ideolojizmden veya materyalist bir dünya görüşünden uzaklaşmaktan ibaret olduğunu ifade eder. Şiirlerinde mistik, metafizik temayüller, vehimler, yalnızlıklar ve sayıklamalar görülen trajik bir karakter tanımlamasına dikkati çeker ve bu hususiyetleri de Necip Fazıl'ın şiirlerini saf şiirden ayıran özellikler olarak göstermektedir (Çetişli, 2014, s. 364). Kısakürek, Türk şiirinde iç dünyaya yönelmiş, mistik ve psikolojik bir derinlik kazanmıştır. İsmail Çetişli, Şerif Aktaş'ın tespitinden hareketle Kısakürek'in Türkçenin imkânlarını iyi kullanan bir şair olarak yeni söyleyiş, yeni imajlar yakalayabilmekte; şart ve imkânları ölçüsünde karşılaşıp tanıdığı ferdî trajedisini ve yaşadığı psikolojik hâlleri şiirleştiren bir üstat olarak tanımlamaktadır (Çetişli, 2014, s. 366). Mehmet Kaplan'a göre, Cumhuriyet nesli şairleri içerisinde en trajik, en patetik olanıdır ve bu bakımdan bunalımlarını anlatan son kuşak şairlerden olarak görmektedir (Kaplan, 2008, s. 68). Kısakürek, mistik ve metafizik şiir anlayışıyla insanın şuuraltı problemleri ve ferdî hissiyatları ele aldığı şiirleriyle devrinin şairleri ve İkinci Yeni şairleri içerisindeki birçok şairi etkilemiştir. Mistik ve metafizik yönelişi ilgiyi çekmekle birlikte kaba metaryalizme duyulan tepkiyi artırmıştır. Mistik akımın öncüsü olmuştur (Kavaz, 2020). "Cumhuriyet sonrası şiirimizin gerçek yorumunu yapabilmek için Kısakürek'in şiirinin merkez alınması gerektiğini" (Enginün, 1992, s. 587) belirten Sezai Karakoç, mistik akımın güzel örneklerini veren Asaf Halet Çelebi ve İkinci Yeni şairlerinin bir kısmı; 1980 sonrası şairlerimiz; Türk şiirinin geleceğinde emeği olan herkes, Kısakürek'ten, şiir sanatı, mükemmeliyet bilinci, sır ve güzellik yolunda hakikate ulaşma anlayışı gibi konularda, derin ve sarsıcı bir etkiyi her zaman hissetmişlerdir" (Kavaz, 2020, s. 70).

1934'ten sonra hayatına önemli ölçüde tesir eden değişimin şiir çizgisinde de yeni bir anlayışı beraberinde getirdiğini görürüz. Şairin ruh ve fikir değişimi öncesi cevaplarını bulmaya çalıştığı soruların merkezindeki "ben" varken şiirinde daha çok bireysel bir nitelik taşırken 1934 sonrasında ise "ben" mutlak hakikati bulma yolunda Allah'a yönelerek kurtuluşun peşine düşer. 1934 öncesi ferdî konulara ağırlık veren şair, Abdülhakîm Arvâsî ile tanışmasından sonra yaşadığı "Bu 'Entelektüel kriz' Kısakürek'i, Nurullah Ataç'ın ifadesi ile, 'mistik şâir' devresine sokmuştur" (Çebi, 1987, s. 28). 1934 yılında Abdulhakim Arvasi'yi tanıması sonrası sanatındaki dinî hakimiyet Çile kitabını ortaya çıkarmışsa da ferdî buhranlarından tam kurtulamamıştır (Uçman, 1997, s. 78). Tabii olarak buhran, korku, hüzün ve vehimlerinin kaynağını teşkil eden aile ve anne, değişim dönemi şiirlerinde de kendisine yer bulmuştur. Arayış içinde aşılması gereken yolları aşan şair, dinî-mistik bir eğilimle sorduğu sorulara bulduğu cevaplarla poetikasını örmüş, eşyanın ötesine geçerek sistemli ve disiplinli bir yaklaşımla mutlak hakikati aramayı sürdürmüştür. Bütün bu sürecin içinde kendini ideolojisinin emrinde savaşan bir er gibi mücadele eden bir şair portresi çizmiştir. Şiirsel anlam, arayışlar sonucunda bulunan cevaplar veya en azından bu sorulardan kurtulmanın çıkış yolları çerçevesinde rahatlıkla ortaya konulabilir. Çilesi olarak adlandırılan varoluş süreci hakkında Ramazan Kaplan, "insanoğlunun düşünce ve ruh dünyasındaki değişim anaforu" tespitinde bulunur (Kaplan, 2005, s. 208). İslam dininin inanç dairesinde şiirini ve kendini yönlendirmeye çalışmış, bu dairede toplum sorunlarına eğilen, merkeze alan öncü olmuştur. Çile kitabının bölüm başlıkları ve yoğunluklu ele aldığı duygular ve konular olan Allah, insan, ölüm, şehir-mekân, tabiat, kadın, dekor, tecrit, kahraman-kahramanlar yalnızlık, dava-cemiyet, poetika, sebepsiz korku, vehim, hafakan, aile-anne gibi konular Kısakürek şiirinin başlıca temalarını oluşturmaktadır. Temaların maneviyat ve toplumsal sorunlar üzerine inşa edilen şiirleri oluşturur. Kısakürek, şiirleriyle toplumun uyanışına vesile olacak ilişikiyi kurmaya çalışırken estetik mükemmeliyet anlayışından da ödün vermez. Bu nedenle edebî çalışması ve etkisinin büyük bir bölümünü şiir oluşturmaktadır.

> "Şiir, cemiyetin mu'dil oluşları içinde, onun bütün mazisini ihtiva eden, halini gösteren ve hususiyle istikbalinden haberler getiren harikulade dolambaçlı bir rüyadır. […] Şiir, bütün şahsî mahremiyetleri ve zatî aidiyetleriyle yüzde yüz fert perdesi üzerinde cemiyetteki tefekkür ve tahassüs hâletinin en nâdir ve mükemmel aksidir." […] Şiir, şair, cemiyet ve mâşeri ruh arasındaki

münasebet bunlardan her birinin ötekine yan gözle bakmasına rağmen sımsıkı bir haşrü neşr havası kurar." (Kısakürek, 2006, s. 485-486)

Kısakürek, özellikle ikinci dönem şairliğinde, toplumun aynası olma görevini yüklenir. Kendinin de çilesi olan düşüncesi, inşa ettiği toplumsal dava ve değişim, sorunun kaynağı olarak gördüğü modernleşmeye karşı yürütür. Kültürrel yozlaşma, değerlere yabancılaşma, modern kent-mekân içinde savrulan aile kurumunun ahlaki çöküşü şiirinde yer alır. Millî ve manevi değer yargılarından yoksun birey, aile ve toplumun çürümesi kaçınılmazdır. Müslüman toplumunun bu tarihsel ve kültürel kopuşunun önüne geçmek için millî ve manevi değerler temelinde aile ve toplum yeniden inşa edilmelidir. Bu düşüncenin poetik tepkisi olarak şiirinin dış ve iç alem muhtevasında aile ve anne kavramlarını işlemiştir. Kısakürek, aynı mefkure ile nesir eserlerinden Hikâyelerim adlı kitabında yer alan "Viyolonsel", "Işıklı Pencere", "Nokta", "Zelzele", "Gözlerinde Merhamet Yok", "Bir Yalnızlık Gecesinin Vehimleri" başlıklı hikâyelerinde de aile kavramını ve bireylerini ele almıştır. Kısakürek, aile-anne kavramına farklı türdeki eserleri arasında en çok şiirlerinde önem atfetmiştir.

Yöntem

Bu araştırmada nitel araştırma yöntemlerinden doküman analizi kullanılmıştır. Çalışmada Kısakürek'in şiir, deneme ve hatırat türündeki eserleri ile aile ve anne kavramlarını işleyen metinleri derinlemesine incelenmiştir.

Araştırma Deseni

Araştırmada betimsel analiz yöntemiyle Kısakürek'in sanat anlayışında aile ve annenin temsili, toplumsal, kültürel ve dinî bağlamda değerlendirilmiştir. Elde edilen veriler yorumlayıcı bir yaklaşımla çözümlemeye tabi tutulmuştur.

Evren ve Örneklem

Araştırmanın evrenini Türk edebiyatında aile ve anne temasını işleyen şairlerin eserleri oluşturmakla birlikte örneklemini ise bu temayı en yoğun biçimde şiirlerinde işleyen Kısakürek'in eserleri meydana getirmektedir. İncelemeye dâhil edilen eserler arasında Çile, Örümcek Ağı, Kaldırımlar, Büyük Doğu dergisi yazıları, Poetika başlıklı metinler ile *O ve Ben* ve *Kafa Kâğıdı* adlı otobiyografik eserler yer almaktadır. Bunun yanında sanatçının aile, kadın ve anneye dair görüşlerine değinen ikincil kaynaklar (makaleler, tezler, kitap bölümleri) da yardımcı veri olarak kullanılmıştır.

Veri Toplama Araçları

Araştırmada kullanılan temel veri toplama aracı doküman inceleme formudur. Bu form Kısakürek'in eserlerinde yer alan aile, anne, çocuk, baba, ev, toplum, kadın gibi kavramlara ilişkin temaları tespit etmek amacıyla oluşturulmuştur. Ayrıca şair hakkında yapılmış biyografik çalışmalar, eleştiriler, akademik makaleler ve inceleme kitapları da destekleyici nitelikte veri kaynakları olarak değerlendirilmiştir.

Verilerin Toplanması ve Analizi

Veriler, öncelikle Kısakürek'in aile ve anne kavramlarını işlediği metinlerin içerik çözümlemesi ile toplanmıştır. Metinler tematik başlıklar altında sınıflandırılmış ve her tema altındaki ifadeler betimsel analiz yöntemiyle yorumlanmıştır. Verilerin analiz sürecinde şairin yaşam öyküsü, aile geçmişi ve dönemin toplumsal koşullarıyla metinlerdeki temalar ilişkilendirilmiştir.

Araştırma Etiği

Bu çalışma, etik kurul onayı gerektirecek insan katılımcıların yer aldığı bir araştırma, kişisel verilerin kullanımı veya etik açıdan hassas bir süreç ve etik onay gerektiren herhangi bir araştırmayı içermemektedir.

Bulgular

Necip Fazıl'ın Yaşamında Aile ve Anne Kavramı

Kısakürek aileyi, cemiyeti ayakta tutan temel unsurlardan biri olarak görür. Bu nedenle şiirlerinde aileye geniş bir yer vermiştir. Aileyi oluşturan unsurlar anne, baba, çocuklar, diğer aile büyükleri ve ev-mekânın kültürel değer ve insan-toplum hissinin oluşum temeli olarak görmektedir. Aile müessesesinin bozulması demek cemiyetlerin bozulması ve bir medeniyetin yok olması demektir. Aile içinde anne ve çocuğun daha çok ön plana çıktığı, anne rolünün aile içinde ve cemiyetin devamında ne denli belirleyici etken olduğu anlaşılmaktadır. Çocukluk yıllarını büyükbabasının Çemberlitaş'taki konağında geçiren şair, o yıllar adına aile ve anne kavramının en zor deneyimini yaşadığını "konak değil tımarhane" ya da "uğultu girdabı" benzetmeleriyle anlatmaktadır. Aile ve anne kavramının örnek olabileceği bir mekân-ev ortamı olmayan yerde şefkat ve merhamet duyguları, anne kavramı etrafında toplanmaktadır. Saygı gösterilen bir anne ile saygısızlıkla muamele edilen bir anne arasındaki farka dikkat çekilir. Bu farklılık annenin aile içinde etkili olması gerektiği zaman veya evladına vermesi gereken duyguları yerine getirmesi bakımından önemli bir fark olması, saygın bir annenin çocuk eğitimindeki rolüne de dikkati çekmektedir. Çünkü annesi okur yazarlığı olmayan, konağın ve babasının vicdanına bırakılmış bir kadındır. Necip Fazıl, annesini doğrudan belirtmeden bir simge olarak anne-kadın kavramlarını ele alır. Doğrudan veya dolaylı adlandırmalarla kadın konusunu, kendi deneyimlerinden hareketle ailesi içinde annesine karşı sergilenen olumsuz tavırları ve diğer kadın örneklerini şiirlerinde görmekteyiz.

Kısakürek'e göre ailenin en önemli unsurlarından anne, babaya göre daha üstün bir mevkiye sahiptir. Çocukluk evrelerinde geçirdikleri ve hayatında etkili iki kadın olan annesi ve kız kardeşi onun için hüzün, ölüm, acı ve hasrete karşılık gelir. Kız kardeşi Selma'yı henüz altı yaşında kaybetmenin derin üzüntüsünü yaşar. Annesinin konaktaki ızdırabı ve konumu özellikle babasının annesine karşı pek de sevgi gösteren bir eş olmaması ve boşanmaları bütün bu hüzün, ölüm, acı ve hasretin sebeplerindendir. Dahası konak içinde annesinin mertebesi genel olarak altlarda kalır. Bu durumu şair, babasının annesine tahammül edemediğini, küçük yaşta evlendirilen annesinin kendi ifadesiyle çocuk kadının evdeki hizmetçiden bir derece daha üstün olmaktan öteye geçmediğini söyler (Kısakürek, 2010, s. 17).

Kısakürek'in aile kavramı içindeki baba figürü neredeyse yok denecek kadar azdır. Baba figürünü suçlar ve annesine yaptıklarının sorumlusu olarak görür. Bu durumu "Bana baba tarafım kapalı yalnız anne tarafım açık" sözleriyle açıklar (Kısakürek, 2010, ss. 150-151). Şairin aile kavramı içerisinde baba ve anne figürünün anlatıldığı hatırat ve otobiyografik nitelikteki *Kafa Kâğıdı* ve *O ve Ben* adlı eserlerindeki gibi aile kavramı muhtevalı şiirlerinde de baba ve anne figürü aynılık gösterir. Necip Fazıl'ın taraflı olarak eserlerine yansıttıklarının temelinde babasının davranışları ve boşanmak istemesi sonucu annesinin genç yaşta dul kalması üzerine küçük dayısının yanına sığınması yatar. Kısakürek, bu durumu sığıntılık ve bir kadının genç yaşta bir daha erkek yüzü görmemekle mahkûm edilmesi olarak yorumlar. Ailelerin boşanmayla yaşadığı sorunlara da dikkati çeker. (Kısakürek, 2010, s. 48). Şair, babasının annesinden boşanmasının dışında kendisiyle ilgili bir mektuplaşma anısından örnek vererek oğlundan habersiz bir baba profili resmeder. Babasıyla hatıra biriktirebilecek kadar zaman geçiremediğini şöyle ifade eder:

> "Nitekim babam, kendisi 30 yaşında ve oğlu 13 yaşındayken, annemi boşadı ve bana mektepten her çıkışımda dayıma, annemin yanına sığınmak düştü. Babam, bir müddet sonra kendisine yazacağım mektuba:
> -Ne güzel yazın ve üslubun varmış!

> Cevabını verecek kadar oğlundan habersizdi. 4 yıl sonra, ben Erzurum'da dayımın yanındayken ölüm haberini alacak olduğum babamı bir daha görmedim ve onunla, o çağıma değin hayatımda hepsi hepsi 1 günlük kadar konuşmadım." (Kısakürek, 2010, ss. 150-151).

Kısakürek'in tutum ve düşüncelerinin arka planını irdelerken şiirlerinde aile ve anne kavramını ne denli bilinçli ele aldığını göstermek için evvela çocukluk döneminin nasıl geçtiğini ve bu dönemin sanatına tesir eden önemli safhalarını tespit etmek gerekir. Şiirinde aile kavramının nasıl yer tuttuğunun yanında geçmiş hayatının en derininde ailenin en önemli unsuru olan anne ve baba kavramlarının şair tarafından acı deneyimleri aktarıp özellikle ayrı bir anlam vermesine dair annesine ayrı bir keyfiyetle yaklaştığı anısını şöyle aktarır:

> "Anneme gelince, yirmi küsur yaşında babamdan dul kaldıktan sonra topyekûn küsen, bütün ömrü uğultulu konaktan başlayarak bir besleme halinde ezilmekle geçen, nihayet hastalanan, kurtulan, çocuğunu (beni) dişlerinde taşıyarak büyüten, bu defa da kendini erkek kardeşlerinin hizmetinde harcayan, Müslümanlıkta ve derinlikte annesine es büyük kadın, bazı şiirlerimden de tüttüğü gibi en köklü zaafım..." (Kısakürek, 2010, s. 80).

Ne yazık ki kız kardeşi Selma'nın annesinin yaşadığı ilgi ve değer eksikliği kaderini miras aldığını aktarır. Ne dedesi ne babası ne de cici annesi küçük Selma'yı anneden gelen şımarıklık duygusunu yaşatmadığını ve alaka görmediğini aktarır (Kısakürek, 2010, s. 15). Annesine dair anılarını taraflı yaklaşımının sebebi olarak ailesi namına öğrendiklerinin ve şairliğinin annesinden kaynaklanmasını gösterir. On iki yaşında başladığı şairliğini, veremden ötürü hastanede yatan kız kardeşine yaptığı hasta ziyaretinde annesiyle yaptığı bir sohbetle açıklar:

> "- Senin dedi: şair olmanı ne kadar isterdim! Annemin dileği bana, içimde besleyip de on iki yaşıma kadar farkında olmadığım bir şey gibi göründü. Varlık hikmetimin ta kendisi... Gözlerim, hastahane odasının penceresinde, savrulan kar ve uluyan rüzgâra karşı, içimden kararımı verdim:
> - Şair olacağım! Ve oldum" (Kısakürek, 2006, s. 9).

Kısakürek, çocukluğunu "Bütün çocukluğum, ilk çocukluğum, hastalıkla geçti. On, on beş yasıma kadar, bir çocuğun çekmesi mümkün ne kadar hastalık varsa hemen hepsini çektim" (Kısakürek, 2010, s. 19) sözleriyle anlatır. Annesi onun yaşam sebebi ve zayıf anında ona sadık tek ailevi kavramıdır. Hastalıkla geçmesinden ötürü anne ve büyükanne bakımına muhtaç bir çocuktur. Necip Fazıl'ın, aile kavramı içinde bir diğer bahsettiği kişi büyükannesi Zafer Hanım'dır. Vehim kumkumaları içinde ömür süren bir kadın olarak şairin etrafında izlediği ve şiirinde anne ve kadın olarak aile içinde değerlendirdiği önemli bir örnektir. Şairin anlatımında Zafer Hanım çocuk sevmez ve şefkatten de pek anlamaz bir kadındır (Boz, 2016, ss. 19-22). Zafer Hanım'ın bu tavrını şairin kardeşi Selma'nın eksik kalan tarafı olarak görür ve ona acır. Ailenin en çok hafızaya kazınan diğer kişisi büyükbabası olur. Evin tek erkek torunu olmasından kaynaklanan büyük bir ilgiye mazhar olur. Annesinden sonra hayatına ve sanatına tesir eden dedesini de kız kardeşi gibi kaybetmesi onu derinden sarsan ikinci olay olur. Dedesi ve kız kardeşinin ölümü ekseninde gerçeklik ve ölümü sorguladığı dönemde bir oluşum süreci de yaşamaktadır. Aile içinde anne ve dedesinin öğrettikleri dışında çok da bilgi sahibi olmadığı tasavvufi-manevi bilgisiyle arayış-sorgulamaları, eğitimini aldığı, bilgi sahibi olduğu felsefe okumaları onu korku, ölüm ve gece-karanlık gibi temalarıyla şiirinde "Ben"in oluşmasına giden sürece sürükler. Bu süreçte aile fertlerinin şiirindeki hisleri tetiklediği de görülmektedir.

Kısakürek'in, aile kavramı içinde annesini umut ve sığınak olarak görmektedir. Her zaman annesinin şefkatini hisseden şair, ezilmesine ve kocası tarafından ilgi görmemesine rağmen anlatımlarının bütünü değerlendirildiğinde kadersiz ama güçlü bir kadın portresi çizdiği görülmektedir. Şiirinde anne, baba, kardeş, dede, anneanne, babaanne gibi aile kavramı içerisinde yer alan kişilerin yaşadığı mekân olarak konak (ev) ayrı bir yer tutar. Dedesinin vefatından sonra konak yaşamının son bulması, babasıyla sağlıklı bir baba oğul ilişkisi kuramaması, ilgisinin az olması ve babasının erken yaşta vefatı şairin şiirlerinde aile kavramı içinde en fazla annenin yer almasının başlıca sebeplerindendir. Annesi boşandığı süreçte de ilgi ve şefkatini oğlundan esirgemez. Bu nedenle şiirinde aile kadar anne kavramı da Kısakürek'in hayatında olduğu gibi önemli bir yere sahiptir.

Şiirinde Aile Kavramında Annenin Yeri

1931 yılında kaleme aldığı "Takvimdeki Deniz" şiirindeki "Nem varsa, evim, anam, Çocukluğum hatıram" (Kısakürek, 2006, s. 224) dizelerinde hayatının anlamını anne ve çocukluk hatıraları diyebileceği tek kıymet olarak görmektedir. Şiirlerinin çoğunda geçen anne ve kadın kavram ve temalarına yaşamından hareketle bakıldığında kendi annesinin izlerini görmek mümkündür.

"Garibe sensin vatan,
Nur yurdunu aratan
Sensin, sensin yaratan,
Rahmeti analarda." (Kısakürek, 2006, s. 22).

Şair, 1973 yılında yazdığı "Sen" şiirinde Kitab-ı Mukaddes'te Zât-ı İlâhi'ye nispet edilmiş "rahmet" sözüyle anneye tecelli edilen kutsal vasfı vurgularken şefkati ve buna bağlı olarak insanların birbirine muhtaçlık anlamlarını da içeren bir dize ile Yaradan'a seslenerek aynı zamanda annelik makamında Yaradan'ı da görmektedir. Şiirde rahmetle tanımlanan anneyi özleyen ve onun için yanıp tutuşan bir şair var. Af dilemek ve sığınak arayan anlamların bir arada verildiği bu şiirinin bir benzerini şairin "Bir Adam Yaratmak" adlı tiyatro eserinde Hüsrev'in ağzından dillendirir. Hüsrev, annesine minnet ve dua içeren ve Allah'ın kudretini tanıtan ilk öğretici ve vesile olarak verir (Kısakürek, 2008, s. 107). Şair, annesiz kalmakla kimsesizliği, kimsesizlik de garipliği bir tutar. Gariplik hâlindeki insanların annesiz kimseler olduğunu düşünür. Şiirde garibin vatanı, kimsesizliğin çaresi rahmet analarının duasındadır.

"Yalvardım: Gösterin bilmeceme yol!
Ey yedinci kat gök, esrarını aç!
Annemin duası, düş de perde ol!
Bir asâ kes bana, ihtiyar ağaç." (Kısakürek, 2006, s. 18).

Şairin dua talebinde bulunduğu bir diğer şiiri "Çile" şiiridir. Annesi, aile içinde en masum ve ağzı dualı anneannesi tarafından inançlı ve saf yetişmiş bir kadındır. Onun duasının Allah tarafından geri çevrilmeyeceğine inanan şair, şiirde "Annemin duası"nda masumiyeti, saflığı, merhameti ve rahmeti birleştirip, dua istemektedir.

"Ak saçlı başını alıp eline,
Kara hülyalara dal anneciğim!
O titrek kalbini bahtın yeline,
Bir ince tüy gibi sal anneciğim!
Sanma bir gün geçer bu karanlıklar,
Gecenin ardında yine gece var;
"Çocuklar hıçkırır, anneler ağlar,
Yaşlı gözlerinle kal anneciğim!
……
Bu kış yolculuk var, diyorsa için,
Beni de beraber al anneciğim!.." (Kısakürek, 2006, s. 322)

Kısakürek, 1926 yılında annesi için kaleme aldığı "Anneciğim" şiirinde karamsar bir ruh hâlindedir. Anneye karşı görevini yapmamış, vicdan sızısı duyan, acı ve hüzün dolu, soyut kavramların olumsuz duygu ile anlatıldığı olumsuz imeleyenlerin ölümle dilsel bir tabloya dönüştüğü görülmektedir (Hazer, 2013, s. 17). Ölüm isteğinin doruğa çıktığı, kaçış olarak yine ölüm ve anneye kavuşma rasında gidip gelir. Ölğmden sonra dirilişi ister. Annesiyle sohbet edercesine olumsuzluk ifadelerini ardı ardına sıralarken hayal kurmasını da ister. Şair, çocuğun ev içerisinde yaşadığı olumsuzlukların bir çaresini arar. Ölüm veya hayal bir kurtuluş gibi görünse de her şeyin sonu ümitsiz ve karanlıktır. Yine bir rüya üzerinden çocukluğu, evi ve annesini anlattığı "Rüya" adlı şiirinde "Çocukluk evim bu değildi. Eyvah! / Gördüğüm, değildi bildiğim dünya!" (Kısakürek, 2006, s. 299). Kaçınılmaz hakikat karşında korku yoğun verilmektedir. Annesinin kaderine boyun eğmesini ve razı gelmesini de ister. Kaderine razı gelen annesinin kaderi ile çocukları da bağlar. Çünkü anne ne his

yaşarsa çocuklar da onu yaşar. Karanlık hayallerde çocuk ve anne beraber ağlamaktadır. Şiir âdeta toplumun geleceği olan çocukların hayallerinin anne ile kader birliği kurar ve annelerin bahtını evlatlarına bağlayan yaşanmışlık ve uyarı niteliğinde mesajı verir. Şiirde çocuğun kaderini anne ile birleştirirken, anne ve çocuk ilişkisinden yola çıkarak annenin sıhhatinin aile kavramında önemine dikkati çeker. Annesinin kendini bir tüy gibi salmasını istemesi yani kurtuluş olarak gördüğü ölüme doğru uçmasını hikâye eder. Annesinin ruhuna çöreklenmiş olan sıkıntıların ardı kesilmeyeceğinden emin bir kurtuluş daveti vardır.

"Ağlayın, su yükselsin!
Belki kurtulur gemi.
Anne, seccaden gelsin;
Bize dua et, emi!" (Dua) (Kısakürek, 2006, s. 418)

"Sırma renginde pislik, dünyanın süsü püsü.
Bende tek aziz eşya annemin baş örtüsü..." (Aziz Eşya) (Kısakürek, 2006, s. 334).

"Kalıp değil bir fikir...
Elmas sorguçlu fakir;
Açıkta sırrı bakir;
Kadın...
Dipsiz hasrete tuzak;
En yakınken en uzak...
Adı zehrinde erzak;
Kadın...

Çölde kaçan bir serap;
Yönü kementli mihrap...
Madeni som ıstırap;
Kadın...
Bir işaret, bir misal;
Ayrılık remzi visal...
Allah'a yol bir timsal;
Kadın." (Kadın) (Kısakürek, 2006, s. 166)

Büyük Doğu dergisinde 1945 yılında yayımlanan "Dua" şiiri 1944 yılında yazışmıştır. Dizelerinde annesinden dua isteyen şair, bu şiirinde de rahmetin kapısını aralayan olarak anneyi görmektedir. Annesi, eğitim görmemiş de olsa anneannesinden gelen dinî bir eğitimle yetişmiş, ihlaslı ve temiz kalpli bir kadındır. Bir evlada rahmet ve ihlas kapısını açacak duanın ancak annesi tarafından edilecek duanın olabileceğini vurgular. 1983 yılında yayımlanan "O Erler ki" şiirinde, hayatında önemli yer tutan şahsiyetlerden bir olarak annesi namusu ve maneviyatıyla da önemli yer tutar. "Ne cennet tasası ve ne cehennem; /Sadece Allah'ın rızasındalar." (Kısakürek, 2006, s. 388). Tam bir teslimiyetle hakikate ibadet eden bir anne profili aktarır. Aynı kutsiyet içeren yaklaşım 1977 yılında kaleme aldığı "Aziz Eşya" şiirinde annesinin başörtüsünü Dünya'nın bütün kirli eşyaları içinde aziz eşya olarak görüşünde karşımıza çıkar. Anneye verilen değerin ötesinde zıttı olan kavram pislikle ve aziz olanın mücadelesini de anne kavramı üzerinden vermektedir. Şair 1983 yılında kaleme aldığı "Kadın" şiirinde de annelik kavramına aziz bir mana yüklemektedir. Kadının çektiği zorlukları ve ona reva görülenleri sıraladıktan sonra, bütün kötülükleri fikrî bir zemine yerleştirdikten sonra "Allah'a yol bir timsal" dizesiyle yüce ve manevi bir duyguyla sonlandırır. Bütün çileler ve yapılanları ancak yüce bir duygu sahibi olan anneanneler taşımaktadır.

"Ben bu gurbet ile düştüm düşeli,
…..
Geceyi koynuma aldığım zaman,
Gözlerim kapanıp daldığım zaman,
Yeniden yollara düzelmekteyim.
Son günüm yaklaştı görünesiye,
Kalmadı bir adım yol ileriye:
Yüzünü görmeden ölürsem diye,

Üzülmekteyim ben, üzülmekteyim." (Kısakürek, 2006, s. 229)

Anne kavramına dair bir diğer şiiri gurbet duygusu içinde verdiği "Anneme Mektup''tur. Şiir gurbet düşüncesi ile doludur. Her gece bu düşünce ile sarılıp uyur. Bu duygularını da annesine anlatır. Şiirin yayımlandığı 1924 yılı Kısakürek'in Sorbonne Üniversitesi Felsefe Bölümü'ne girdiği yıldır. Gurbetten mi yoksa yaşadığı ailevi sorunlar nedeniyle mi bilinmemekle birlikte, nerede yazıldığı belli olmayan şiir, gurbet içinde ölüm düşüncesine değindiği için "Anneme Mektup" ismini aldığı bilinmektedir. 1925'te yayımlanan "Örümcek Ağı" şiirinde anneden uzakta olduğu ve fanilikle sarılı yaşamından kaynaklanan yalnız ölmek korkusu ve hasret üzüntüsünü ifade ediyor. "Gece" kavramı ile bu yalnızlığını güçlü bir şekilde vurguluyor.

"Dağda dolaşırken yakma kandili,
Fersiz gözlerimi dağlama gurbet!
……..
Titrek parmağınla tutup tığını,
Alnıma işleme kırışığını

Yalnız, annem gibi, o ılık sesle,
İçimde dövünüp ağlama gurbet!..." (Kısakürek, 2006, s. 230)

Kısakürek'in gurbet duygusunu ve anne kavramını verdiği şiiri "Gurbet"tir. 1923'te kaleme alınan şiir, âdeta anne kavramının karşılığı olarak gördüğü gurbetliği anneyle birleştirir ve büyük bir özlemle ortak bir çağrışım içinde anlatır. Bu şiirde de "Anneme Mektup" şiiri gibi Paris'te yazıldığı kesin bilinmemekle birlikte ilk şiirlerinde sıklıkla kullandığı hasretlik hissi içinde anne ve gurbet imgesi, birlikte verilmektedir. Şairin anne ve babasının boşanması, farklı okullarda okuduğu dönemde bu sebepten annesinden ayrı kalması, şiir boyunca yaşamı ve zamanlamasına bakılınca anlaşılmaktadır. "Hatıralarında annesinin Bahriye mektebinde okurken kendisini nasıl ziyaret ettiğini hüzünlü bir dille anlatır. Şairin ilk şiirlerinde anne imgesinin, gurbet ve ayrılık kavramlarıyla birlikte yer alması bir tesadüf değildir." (Hancıoğlu, 2016, s. 137). Annesinden uzakta, zaman geçer ve annesini gurbette hayal eder. Mısralarında yaşlanmış ve elleri titreyen bir anne çizer. Şiir, annenin bir çocuk üzerindeki işlevini ve hayal dünyasına sirayet eden anılarını vererek, bir anne tarafından yetişen çocukların kurgu dünyasını ve anneye bakışını da temsil eder. Gurbet ayrılığı gözlerini dağlasa da onu yetiştireni gönül gözüyle hayal eden şair, "gül" kelimesiyle Türk-Müslüman dünyasındaki kelimenin manasından hareketle yetiştirme anlamına da çağrışım yapar. Ayrıca gurbet, doğrudan annesiyle ilgilidir. Özlenen anne olunca zihninde annesinin yaşadığı olumsuzlukları besler, ona dair yaşadığı, şahit olduğu buhranları canlı tutar. Annesi evlilik, evlat ve verem hastalığı gibi sağlık sebebiyle birçok acı yaşamıştır. Gurbet hepsini karşılayan bir imge olur.

"Anne girdin düşüme!
Yorganın olsun duam,
Mezarında üşüme!
Anlamam anlatamam;
Düşen düştü peşime,
Artık vâdeler tamam..." (Anneme) (Kısakürek, 2006, s. 323)

Kısakürek, 1982 yılında kaleme aldığı "Anneme" şiirinde annesine gördüğü bir rüyadan bahseder. Rüyasında ölüme en yakın olduğu anlardan bahseder. Baba ve annesinin ayrılması sonrası evde yalnız kalması ve annesinin ölmesi sonrası hislerine bir çağrışım görülmektedir. "Anneme" adlı şiirde Necip Fazıl'ın birçok şiirinde görülen "anne" imgesi ile karşılaşırız. Şair, burada ölmüş olan annesi için dualarını yorgan yaparak imge meydana getirmektedir." (Karabulut, 2015, s. 614). Annesine dua ederek mezarında üşümemesini söylerken, dokunup sarılamadığı annesine dua ile temas etmektedir. Unutma ve vefasızlık etmekten korkmaktadır. Hatıralarından silinme acısı ve korkusunu "Hatıra" adlı şiirinde işlemiştir. "Renk renk hâtıralarım oda oda silindi; /Anne kokan bir Türkçem vardı, o da silindi." (Kısakürek, 2006, s. 373). Hayırlı evlat olarak ölüm sonrası sevdiğine etmesi gereken ve merhumenin kabir hayatı için ihtiyacı olanla dua aracılığıyla kaybettiği annesiyle bağ kurar ve bu sayede tek sığınağı olan annesinden kopmaz.

"Sokaktayım, kimsesiz bir sokak ortasında;
……
Bana düşmez can vermek, yumuşak bir kucakta;
Ben bu kaldırımların emzirdiği çocuğum!
…….
Üstüme camlarını, hep simsiyah, dikiyor;
Gözüne mil çekilmiş bir âmâ gibi evler.
…….
Kaldırımlar, çilekeş yalnızların annesi;
Kaldırımlar, içimde yaşamış bir insandır.
Kaldırımlar, duyulur ses kesilince sesi;
Kaldırımlar, içimde kıvrılan bir lisandır." (Kısakürek, 2006, s. 156)

Kısakürek'in, anne kavramının yer aldığı bir diğer şiiri kendiyle de özdeşleşmiş 1927 yılında kaleme aldığı "Kaldırımlar" şiiridir. Şair yalnız ve çilekeş bir hâldedir. Bu yalnızlığının en büyük nedenlerinden biri de annesiz olmasıdır. Kaldırımlar üzerinde ıstırap çekerken yalnızlığından kaynaklı çilesinin ortağı olarak annesini görmektedir. Kaldırımlar sığınak olarak aynı zamanda korkularının ve çilekeş hayatının mekânıdır. Bitmeyen bir kavuşma duygusu içinde anne karnına dönmek isteyen bir çocuk ve anne ile birleşme arzusunu da barındırır. Ölüme şahitliği anlattığı 1982 yılında kaleme aldığı "Tablo" şiirinde "Ev halkı telaşede, Ölü yerde sopsoğuk..." (Kısakürek, 2006, s. 124) diyerek âdeta ev içinde bir cenaze sahnesini anlatan şair "Kaldırımlar" şiirinde üstün bu duygu yoğunluğunun ödip bir kompleks olması sebebiyle korku hissiyle ölüme dönüşü de istemektedir (Kaplan, 2008, s. 69). Kaldırımlara şairin ömrünü ifade eden imge olarak annelik vasfını da yükler. Kaldırımlar kendisi gibi kimsesiz, annesiz ve tıpkı annesi gibi hayatın bütün yükünü taşıyan bir çilekeştir. Annesi konaktan ayrıldıktan sonra her yalnız hissettiğinde ona sığınması ile yalnızlığında kaldırımlara sığınma arasında bir ilişki de kurmaktadır.

Kısakürek'in "Çile" kitabı içinde anne kavramına değindiği diğer şiirleri "Aman", "Vehim" "Cehennem", "Zaman", "Visal", "Hatıra" ve "Canım İstanbul" şiirleridir. "Aman" şiirinde eleştiri ağırlıklı dizlerinde çocukların eğitimi ve millî-manevi değerlere değinen şair, anneye sorumluluk yükler. Bu değerlere kayıtsız bir çocuğun o halde olmasından anne sorumludur. Ev ve anne kavramlarının bir arada verildiği şiirde toplumun temel dinamiği olan ailenin iki önemli kavramı, anne ve evin modern değerler karşısında zarar görmesine dikkati çekmektedir. "Vehim" şiirinde "Annem belki yatakta/Annem belki toprakta" dizelerinde annesinden küçük yaşta ayrı kalan şair, ölüm gerçeğinin vereceği uzun bir ayrılık kaygısı sarmakta, derin bir ürperiş ve kuruntu içindedir. Annesinin verem hastalığına yakalandığı dönemlerin tesirini de gördüğümüz şiirinde öldüğünü vehmetmektedir. Zaman geçip, ömürden eksildikçe ölüme yaklaşan tabii bir gerçekliğin korkusu sarar. Annesine derin şefkat ve evlat sorumluluğu ile yaklaşır. Çünkü yüce duygu yüklediği annelik karşısında başına gelecekleri ona karşı sergiledikleriyle ilişkili görmektedir. "Cehennem" şiirinde de ölüm korkusu hâkimdir. Bu korkuyu cehennem ve ateş kavramlarıyla verir. Anne kavramı ile arasındaki benzerliği annesinin konakta ve konak sonrası yaşamında başına gelen sıkıntılarla eş tutarak bağ kurmaktadır. Yaşadıklarımızın terbiye eden ve sabrı öğreten tarafına dikkati çekmektedir. Bu sabır örneği olarak ilk akla gelen annedir. "Zaman" şiirinde belli bir dönem yoğun olarak yaşadığı fikir buhranına dizelerinde şu şekilde verir: "O yok, gölgesi var. […] Sonsuzluk, şarkısı. /Annesi azabın, /Cinnetin tıpkısı. /İçimde bir nokta;" (Kısakürek, 2006, s. 267). Annesi için çektiği çilenin azabını zaman içinde yaşayan şair, yanında annesinin olmamasından kaynaklanan zamanın ızdırap verici hislerini vurgulamıştır. "Visal" şiirinde ömrünü feda eden ve çocuklar için elvedaların içinde en acısı olan ananeye değinir. "O visal, can sendeyken canını etmek feda; /Elveda, toprak, güneş, anne ve yâr, elveda!" (Kısakürek, 2006, s. 233). "Canım İstanbul" şiirinde anneyi İstanbul'a benzetir. Türk şiirinde İstanbul hemen hemen her konuda bir bağ kurduğu gibi Kısakürek'in şiirlerinde de yer edinmiştir. Kısakürek, hayatının en temelinde yer alan annesini İstanbul'a benzetmiştir. "Ana gibi yâr olmaz, İstanbul gibi diyar; /Güleni şöyle dursun, ağlayanı bahtiyar..." (Kısakürek, 2006, s. 166). İstanbul da annesi gibi eşsizdir. Acılarla yoğrulan ve İstanbul her şeye rağmen ömründe vazgeçilmezdir. 1972 yılında kaleme aldığı "Uhde" adlı şiirinde annesinin yaşamındaki ayrılık, ölüm, ızdırap, yalnızlık, korku gibi ruh hâllerine vesveseyle de ilişkilendiren şu dizeleri yazmıştır. "Rahatlık senin deden; / Benim annem vesvese."

(Kısakürek, 2006, s. 256). Dedesinin aile içindeki konumundan da örnek vererek annesinin ruh hâlini aktarır.

Aile ve Anne Kavramı İçindeki Diğer Temalar

Necip Fazıl Kısakürek, şiirlerinde aile kavramı içerisinde anneye çok fazla yer vermekle birlikte çocuk, baba, kardeş, dede, büyükanne ve ailenin bağlarının oluştuğu evi (konak) de işlemiştir. Anneden sonra en fazla işlediği konulardan biri de çocuktur. 1939 yılında kaleme aldığı "Akıl" şiirinde "Cüce akıl, bilmece salıncağında çocuk: / Bir ufacık fıçıcık, içi dolu turşucuk..." (Kısakürek, 2006, s. 347) dizelerinde çocuğu akılla kavrayan şair, çocukluk yıllarında bazı şeyleri hatırlayan biri olarak çocukların aczi ve yetersizliğini baba ve annelerin dikkatine sunar. 1939 yılında kaleme aldığı "Ben" şiirinde bilinmez bir hayat içindeki çocuk, aile büyüklerinin ona yüklediği, işlemediği günahın suçlusu olmaktan yakınır. Korku ve ürpertili hayatını o istememiştir.

"Ben, yankısından kaçan çoçuk kendi sesinin.
Ben, sırtında taşıyan işlenmedik günahı;
Allah'ın körebesi, cinlerin padişahı." (Kısakürek, 2006, s. 67).

"Çocuk" şiirinde anne ve çocuk ilişkisine değinen şair, annenin çocuğu üzenindeki tesirine değinirken anneyi gül kavramıyla ilişkilendirir:

"Annesi gül koklasa, ağzı gül kokan çocuk;
/ Ağaç içinde ağaç geliştiren tomurcuk…
Çocukta, uçurtmayla göğe çıkmaya gayret;
……..
Çocukların kalbinde işler zaman rakkası..." (Kısakürek, 2006, s. 74).

Çocuk temasına değindiği bir diğer şiiri "Ağlayan Çocuklar"dır. Şair, çocukluğunda ızdıraplı günlerinin geçtiği ve sonrasında annesinin konaktan ayrılışının verdiği hüzünle kimsesiz kaldığı konağı bir kafese, kendisini de o kafeste ağlayan bir çocuğa benzetir. Korku dolu çocukluk hislerinin ev içindeki hâllerini anlatılır.

"Kafesli evlerde ağlar çocuklar,
Odalarda akşam olurken henüz.
…….
Ne vakit karanlık kaplasa yeri,
Başlar çocukların büyük kederi;
Bakınır, korkuyla dolu gözleri:
Ya artık bir daha olmazsa gündüz?
….
Bir ufacık çocuk, bir küçük öksüz…" (Kısakürek, 2006, s. 305)

Kısakürek, 1925 yılında kaleme aldığı "Ninni" şiirinde (Kısakürek, 2006, s. 331) çocuk dünyasına eğilir ve bu dünyayı içtenlikle anlamaya ve anlatmaya çalışmaktadır. Bir nevi babası gibi ilgisiz olan tüm ebeveynlere de seslenen şair, çocukların hürlüğü ile yüce bir ruh sahibi nurlu cemallerine dikkati çekmektedir. Çocuk ruhuna dair karmaşık olmayan bir anlama reçetesi de sunar. Şair, çocuğun baba kavramından beklediğine dair his ve düşüncelerini 1946 yılında kaleme aldığı "Babadan Oğula" adlı şiirinde bahseder. Küçüklüğünde baba ilgisi görmeyen şair, şiirinde daima baba bekleyerek büyüyen bir çocuk imajı çizer.

"Eve dönmez bir akşam;
Ve gün yüzlü çocuğu,
Sorar: Nerede babam?
Bakarlar, oldu, bitti;
Gelir, derler çocuğa,
Baban attaya gitti.
……..

Babası döner bir gün,
Oğlunun derisinde...” (Kısakürek, 2006, s. 416)

1964 yılında kaleme alınan “O Zeybek” şiirinde: “Zeybek kaybolduysa bunca kayıp ne? / Tesbihi dökülmüş, aranır nine; / Balonu yok, ağlar çocuk hâline...” (Kısakürek, 2006, s. 384) dizelerinde nine, toplumun, ailenin temel dinamikleri ve Türk milletinin kültüründen gelen bir semboldür. Nine, hafızadır. Ninenin her vakit elinde tespih dua etmesiyle gelenek arasında bir bağ kurar. Tespih taneleri bir arada oluşturduğu insicam ile ninenin dua etmesine imkân sağlar. Dağılan tespih ise duanın bir aracı olmaktan çıkarak bozulan ve yozlaşan toplumun habercisi olur. Kopan tespih taneleri aynı zamanda nesiller arasındaki kültürel kopuşu da temsil eder. Şair, 1969 yılında yayımladığı “Çırpınır” adlı şiirinde de “Dinle, kulağını ver de mezara! /Ölüler evlâttan yana çırpınır.” (Kısakürek, 2006, s. 405) dizeleriyle aile bağının önemine dikkati çeker. Türk aile kavramı ve toplumunun temel yapısının olmazsa olmaz bağların kopmasına ve değişen dünya içinde nesillerin birbirine yabancılaşmasına ve farklılaşmasına değinir. 1947 yılında kaleme aldığı “Muhasebe” adlı şiirinde de aile ve anne kavramı üzerinden toplumun sürüklendiği, köksüzlük, kültürel ve ahlaki değerlere sırt çevirme işlenmektedir. Aralarında en fazla otuz yaş fark olan üç nesli incelediği şiirinde, öncelikle kendinden başlayarak tenkit eder ve etraflıca sorgular. Maneviyat harcı ile tutkal gibi yapışması gereken aileden başlayarak başta kendi hayatından örnek teşkil edecek mısralarla toplumun bir pusula olmadan ilerleyişine dikkati çekmek ister. Aile evindeki üç katın her birinde farklı dünyadan bağları kopmuş bir şekilde ahlaki ve kültürel çürümüşlüğün örneği olarak eleştiriye önce kendi yaşamından başlar. Nesiller arası farklılık, aile ve toplumun bağlarının koptuğunun, bozulmuşluğun göstergesidir. Toplumu uyandırmak Kısakürek ve bu yolda kendisi gibi aile kavramı ve değerleri ile imtihan olmuşların görevidir. Aile kavramı temelinde toplumsal benliğin oluşması için öncelikle muhasebe edilerek sorumluluk almayı düşünmektedir. Aileler, esas sorunun maddi kazanç olduğunu düşünürken, maddi imkânı artan ve sekülerleşen aile ve toplumların manevi açlık nedeniyle çöküp yok olmasına dikkati çeker. Ailelerin bir yanılsama içinde mutlak gerçek bildikleri hedefin yanılsamadan ibaret olduğunu ileri sürer.

“Üç katlı ahşap evin her katı ayrı alem!
Üst kat: Elinde tespih, ağlıyor babaannem,
Orta kat: (Mavs) oynayan annem ve aşıkları,
Alt kat: Kızkardeşimin (Tamtam) da çığlıkları;
Bir kurtlu peynir gibi, ortasından kestiğim;
Buyrun ve maktaından seyredin, işte evim!” (Kısakürek, 2006, s. 403)

Kısakürek, 1982 yılında kaleme aldığı “Evim” başlıklı şiirinde geçmişi ile şimdiyi karşılaştırıp kaybedilen değerlere dikkati çeker. Yoğun hasret duyduğu geçmişten örnekleri dile getirir. Geçmişin izlerini taşıyan evin huzur ve şefkat timsali anne ve anneannedir. “Evim” şiirinde bizi temsil eden değerlerle beraber aile ve toplumu kemiren, yok eden yabancı kültürün istilasından kaynaklanan örneklere de yer verir. Kültür ve medeniyet bilincini öne çıkaran şair, kuşaktan kuşağa geçmesine öncü olmak istemektedir. Ev, âdeta bir hafıza olur ve dile gelir. Kuşakları daha geniş bir zaman dilimi içinde mekânsal olarak bağlamakla kalmaz anıları aktaran hafıza görevi üstlenir (Tekin, 2019, s. 260). Dolayısıyla evin ihtişamlı olmasının ötesinde eşyalara mana verecek aile kavramıdır. Ailenin hafızası kültür ve medeniyet birikimini gelecek nesle taşıyan içi dolu bir aile ve ev kavramını yaşatacaktır. Bu değerde bir aile, farklı bir mekân veya farklı bir coğrafyada bir çatı altına yerleşmiş dahi olsa içine dolduracak şey eşyadan önce kültür-medeniyet birikim ve hafızası olan aile kavramıdır. “Başka bir bakış açısından, daha içinde oturmaya başlamadan evin ‘döşenmiş’ olduğunu söyleyebiliriz; ev düşlemlerimizle döşenmiştir.” (Eiguer, 2018, s. 75). Dış dünya ile münasebet kuran ev kavramı, değer sistemini yeniden şekillendirirken temel dinamiklerine bağlı kalarak sembolize eder. Bize ait olan aile kültürü ve bağıntılı olan diğer değerler unutulmuş ve yerine modern hayatın biçimleri sunulmuş veya pazarlanmıştır.

Şairin acı tatlı hatıralarının biriktiği, yaşamı boyunca karakterini oluşturan kaderi evinde yazılmıştır. Ev geleneksel, bireysel, toplumsal, kültür ve medeniyet bilincin nesilden nesle aktarıldığı hatıraların merkezidir. Ev, mekânsal bir bağdır. Ev, aile kavramı bağlamında kamusal alanın ve toplumsal yapının temel yapı taşı olmanın ötesinde ferdî hislerin de oluştuğu mekândır. Fertlerin ve

toplumun normlarının oluştuğu, duygu ve düşünce dünyasının mayalandığı bir mekân olarak motif edilir. İnsanların yaşam biçimlerinin her safhasını etkileyecek aile kavramının yeşerdiği mekân evdir. Gelenek ve gelecek her ne kadar zıtlıklar içerisinde olsa da buluşma noktasıdır. Geçmiş, gelecek ve bugün evle iç içedir. Şair, ev metaforu üzerinden geçmişi arayan, gerilim veren, korku ve arayış içerisinde çeşitli sembolist anlamları şekillendirerek aile kavramını ev içerisinde toplumsal faktörlere bağlamaktadır. Ev, şairin zihin dünyasında annesini koruduğu, aileyi var ettiği, geleneği sürdürdüğü ve bir çocuğun ruh dünyasını inşa ettiği salt bir mekân olmanın ötesine geçerek idealize edilen bir kavramdır. Bu kavram, millî, dinî geçmişi muhafaza eden ve gelecek neslin mayalandığı mekândır.

"Ahşap ev; camlarından kızıl biberler sarkan!
Arsız gökdelenlerle çevrilmiş önün, arkan!
…..
Eskiden ne güzeldin; evdin, köşktün, yalıydın!
Madden kaç para eder, sen bir remz olmalıydın!
Bir köşende annânem, dalgın, Kur'an okurdu;
Ve karşısında annem, sessiz gergef dokurdu.
……
Komşuluk, mâna ve ruh, ne varsa heder oldu.
Bir yeni nesil geldi, üstüste binenlerden;
……..
Cezan, susuz, ekmeksiz, olduğun yerde ölüm!..
Evim, evim, vah evim, gönül bucağı evim!
Tadım, rengim, ışığım, anne kucağı evim!" (Kısakürek, 2006, s. 403)

1947 yılında kaleme aldığı "Destan" şiirinde aile kavramı ve millete karşılık olarak kullanılan ev metaforu, yanmasına rağmen komşular tarafından umursanmaz: "Alevler içinde ev, üst katında ziyafet! […] Türk evi delik deşik:" (Kısakürek, 2006, s. 406). Delik deşik olan bir medeniyet ve bunun temelinde ev ve aile vardır.

Sonuç, Tartışma ve Öneriler

Necip Fazıl Kısakürek, edebiyatımızda derin izler bırakmış bir şair, yazar ve fikir adamıdır. O, yetmiş dokuz senelik yaşamında çocukluk yıllarındaki gözlem ve muhakeme yeteneğini kullanarak daima inandığı fikirleri derin bir şuurla yaşamış ve uygulama yolunda mücadele etmiştir. Yaşadığı dönemde fikrî tartışmalar ve gruplaşmaların yoğun olması fikirlerini savunmasından geri koymamıştır. Özellikle şiirlerinde nefis mücadelesi, ruh buhranları ve maddeciliğin karşısında savunuculuğunu yaptığı gerçeklik içinde mana ile sarmıştır. Hep hakikati arama arzusu içinde mana arayışına evrilen bir fikir insanı olur. Derin buhranlarını neredeyse ömrünün yarısına kadar taşımış olan şair, Abdulhakim Arvasi'yle tanışması eserlerin ve söylemlerinde büyük etki etmiştir.

Kısakürek'in şiirleri incelenerek his ve fikir cephesinde neler yaptığını mana kollarıyla birlikte mutlak hakikatin arayıcısı olarak yazmış olduklarının hususiyetini anlamaktır. Kısakürek, mutlak hakikati, en ince ve en girift yönleriyle şiirinde değerlendirmiştir. Beraberinde tema olarak aile ve anne kavramları üzerinden en gizli ve en mücerret yanını da ele alarak telkin ve tebliğ de etmektedir. Kısakürek'te his ve fikrin birleşip duygunun düşünceleşmesi şiirdeki kaba fikrin nasıl fani olduğunu gösteren örnekleri de vermektir. Şiirindeki mana ve muhteva yoğunluğunun bir ve birkaç konu ile sınırlı kalmayıp tebliğ ve telkin ile dış-iç muhtevaya değindiğini göstermektedir. Cemiyetin topyekûn his ve fikir hayatını şair görür. Ferdimizin hepsine dokunan tam ve mükemmel bir his ve fikir tezgâhında şiirini dokumaktadır. Dinin olmadığı yerde yokluk bile olmayacağını, müsbet bilimlerin his ile yoğrulması gerektiğini, aksi olduğu taktirde insan denen varlığın dönüştüğü durumu şiirinde yaşamadan anlatan şair olur. Şiirin siyasi, içtimai, hissi, bedii, iktisadi, beledi, dertli, hasretli ihtiraslı ve daha nice alan ve konularda kaynaşma ve girdaplaşma zemini olarak aile-anne kavramı üzerinden verilebileceğini göstermektedir.

Kısakürek'in *Çile* adlı şiir kitabı başta olmak üzere his ve fikir temelli diğer eserlerinde aile ve anne kavramına dair konuya değindiği diğer eser ve makalelerin incelenmesini amaçlamaktadır.

Çalışma, literatür taraması ve metin analizi yöntemlerine dayanmaktadır. Kısakürek'in şiirleri ve diğer eserlerinin üzerine yazılmış bilimsel her türlü çalışmalarda taranmış ve aile ve anne kavramlarına dair tespitler analiz edilerek bu konu üzerine düşünceler, eleştiriler ve görüşlere yer verilmektedir. İlk aşamada aile ve anne kavramı, ardından Kısakürek'in şairliği-şiiri, fikri ve hissi üzerine eserleri ve diğer incelemelerden hareketle karşılaştırma ve tespit ortaya konmuştur. Araştırmamız, makale çalışmasına dair etik kurallara uygun olarak yürütülmüş, incelenen ve katkısı olan kaynaklar doğru biçimde referans verilmiş ve kaynakça listesi oluşturulmuştur. Kısakürek'in aile ve anne kavramına dair görüşlerine ilişkin başvurulan orijinal kaynaklara sadık kalınarak analizler yapılmıştır. Toplumun temel yapısını oluşturan aile ve ailenin bireyleri olan anne, baba, kardeş ve dede, babaanne, anneanne gibi aile büyüklerini içeren şiirleri içerisinde aile ve anne kavramına ayrı bir yoğunluk ve mana ile yaklaştığını görmekteyiz. Aile kavramı toplumun temel taşı olması bakımından hayati bir öneme sahipken bu kıymetin temellerini anne üzerinden inşa eder. Özellikle kendi yaşamının izlenim ve örneklerinin izleri olan şiirlerinde aile bağları kopan insanları ele alan şair, ev ve ölüm üzerinden sorunlara dikkat çekmenin ötesinde fikrin ve mefkûrenin (dava adamlığının) izlerini mısralarında yansıtmıştır.

Kısakürek, aile bireyleri içinde annesinin yaşamış olduklarından hareketle, insan psikolojisinin inşasında annenin ne denli etkili olduğunu vermektedir. İnsanın dünyaya geldiği, nefes almaya başladığı ilk an anne kucağında yaşamının inşası başlamakatdır. İlk öğrenme ve hisler anne kucağında yeşerir. İnsan ilerleyen yaşına, eğitimine ve değiştirdiği mekâna bakmaksızın bütün birikmiş hatıraları içinde aile anıları içinde anne ile geçirilen veya annenin eksikliği yaşadığı yerin her diliminde onunla kodlanır. O nedenle Kısakürek'te anne denilince ilk akla gelen şey anne kucağında gözünü açtığı andan gerçekliğe yani ölüme giderken de anne simgesi yer alır. Şiirindeki anne hayatının sonuna kadar şairin her geçmişi hatırladığında, buhranlarında, mutsuzluğunda, neşeli olduğunda, hastalandığında veya kaos-kavga anında, sıkıştığında uğradığı bir adres olarak yer alır. Özellikle evi özel bir mekân yapan şair, aile ve anne kavramını çocukluk algısında bir yere oturtur. Her türlü aile ve anne kavramına dair pratik ve dizaynı eşyanın karakterine büründürerek zihnî bir sempati ile yaklaşmıştır. İç dünyasında bütünleşen ev mekân olarak yaşadığı veya yaşamak istediklerinin sürekli özlenen ve varlığın bir telakkisi olur. Aile ve anne kavramında ev tanımı yer bulur ve toplumun oluşmasında ihtiyacı olanı yetiştiren biçimin karşılığı olur. Annenin şahsında ev mekân olarak, karşılığı sadece o olur. Dış görünüşü ile evin idrakine odaklanmaz, gördüklerine mana yükler, o mana yine toplumun yegâne kurucusu olan aile ama içerisinde anne üzerinde kıymetle, dikkatle durulmuştur. Kutsi bir mekân olarak ev, babası her ne kadar annesinden ayrılsa da gerçekliğini kaybetmez, anne ile kıymetini korur. Anne, fedakâr ve çocuğun ömründe ilkleri veren olarak ölüme de hazırlayandır. Ölüme giden yoldaki anılarda anne olduğu takdirde insan, annenin hissiyatıyla yoğrulur ve aileyi oluşturan değerlere bürünür. Kuşaklar arasındaki bağı kuran ailenin aslında bileşeni annedir. Ailenin özleneni ve özdeşi hep anne olur. Kısakürek, küçük yaşta aile içindeki annesine karşı tutumlar, anne ve babasının boşanmaları şirinde ailesinin ona yüz çevirmesi özlenen ve özdeş olan anneden mahrum etmiştir. Ailesinin acı yanı olarak kurduğu ilişkilerde yaşamış olduğu aksaklıkların ve sorunların temelinde ailesinin bıraktığı etki ve eksiklik yer almaktadır. Kendi yaşamından tesirle, toplumun mücadele ettiği ahlaksızlığın temelinde yatan çürüklük olarak aile ve anne eksikliğini ele alan şair, bu gördüklerini şiirinde vermektedir. Anne ailenin ilk ahlak ve vicdan öğreticisidir. Şairin şiirinde dava ruhu gibi olan yaşam refleksinin yanında vazgeçilmez bir unsur da ailenin bileşeni olan "anne"dir. Edebiyat ve fikir alemindeki en önemli vasfı olan şairliğini de annesinin tesirine bağlamıştır. Şirinde anneliği rahmetin bir tecellisi olarak gördüğünü ifade eder. İslam'ın buyruğu ve öğretilerine dayanan sözcük rahmetle, annelere kutsi ve manevi bir mana da yükler. Kısakürek, anne ve dedesinden aldığı aile namına olan değerleri koruyamamanın ve savrulmanın acısını da şirinde ele almıştır. Aile ve anne kavramı içinde almış olduğu eğitim onun buhranlı döneminin en temel sorumlusu ve sebebi olarak devrinin birçok neslinin düştüğü ve onları saran (manevi bilgisizlik) imansızlıktır. Şair, şiirinde verdiği mana ve fikirde, kendi yaşamının tesiri ve topluma dair tespitlerinden hareketle, milletimiz ve medeniyetimizin geleceğe sağlam bir miras olarak ayakta kalması için aile ve anne kavramının yıkılmadığı, hâkim olduğu sağlam bir yapıya vurgu yapmaktadır. Bu çalışmamızda aile ve anne kavramları üzerinden kaleme aldığı şiirleri ve mısralarını tespit ederek inceledik. Kısakürek ve milleti için aile ve anne manevi bir değerdir.

Araştırmacıların Katkı Oranı

Çalışma tek yazarlıdır ve %100 katkı oranı yazara aittir.

Çıkar Çatışması

Bu çalışmada herhangi bir alan veya çatışma sahası ile çıkar çatışmasına neden olabilecek bir durum bulunmamaktadır.

Kaynaklar

Acıpayam, M. (2013). *Medeniyetimizin büyük dehası Necip Fazıl Kısakürek.* Bursa: Sertan Yayınları.

Akın, E. (1991). *Türk aile ansiklopedisi (Cilt I)*. Ankara: Başbakanlık Aile Araştırma. Kurumu Yayınları.

Ayverdi, İ. (2006). *Misalli büyük Türkçe sözlük I.* İstanbul: Kubbealtı Neşriyat.

Bachelard, G. (1996). *Mekânın poetikası.* İstanbul: Kesit Yayıncılık.

Boz, D. (2016). *Büyük Doğu'nun ruhu Necip Fazıl Kısakürek.* Ankara: Cümle Yayınları.

Çakmaker, S. (2014). Necip Fazıl Kısakürek'in şiirlerinde sosyal eleştiri bağlamında 'ev' ve 'ağaç' metaforu. *Yeni Türk Edebiyatı Araştırmaları,* (11), 68-78.

Çebi, H. (1987). *Bütün yönleriyle Necip Fazıl Kısakürek'in şiiri.* Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.

Çetin, N. (2015). *Kendini ve Allah'ı arayan adam: Necip Fazıl.* Ankara: Akçağ Yayınları.

Çetişli, İ. (2014). *Şiir dünyamız "şiir yazılarımız".* Ankara: Akçağ Yayınları.

Demir, A. (2011). *Mekânın hikâyesi hikâyenin mekânı.* İstanbul: Kesit Yayınları.

Doğan, D. M. (1983). Son sultanüşşuara. *Türk Edebiyatı Dergisi,* (117), 60-61.

Doğan, İ. (1991). *Türk aile ansiklopedisi (Cilt I).* Ankara: Başbakanlık Aile Araştırma. Kurumu Yayınları.

Duymaz, R. (2005). Necip Fazıl Kısakürek'in şiirlerindeki "dava ve toplum". *Hece*, (97), 223-235.

Eiguer, A. (2018). *Evin bilinçdışı*. İstanbul: Bağlam Yayıncılık.

Enginün, İ. (1992*).* Cumhuriyet dönemi Türk şiiri. *Türk Dili Dergisi (481-482),* 541-590.

İnan, A. (2021). *Necip Fazıl günümüz şiirinin temel koruyucusu*. İstanbul: İz Yayıncılık.

Haksal, A. H. (2007). *Necip Fazıl Kısakürek Büyük Doğu ırmağı.* İstanbul: İnsan Yayınları.

Hancıoğlu, H. (2016). Necip Fazıl Kısakürek'in şiirlerinde kadın. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, The Journal of International Social Research, (9)*44, 129-148.

Hazer, G. (2013*).* Necip Fazıl Kısakürek'in "Anneciğim" şiiri üzerine bir inceleme. *Uluslararası Hakemli İletişim ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi, 1*(1), 14-21.

Kaplan, M. (2008). *Şiir tahlilleri 2 Cumhuriyet devri Türk şiiri*. İstanbul: Dergâh Yayınları.

Kaplan, R. (2005). Necip Fazıl'ın şiirinde "varlık"ın metafizik dünyası (1912-1939). *Hece*, (97), 198-209.

Karabulut, M. (2015). İmge kavramı ve Necip Fazıl Kısakürek'in şiirlerinde imge. *Turkish Studies*, *10*(4), 603-618.

Kavaz, İ. (2004). *Necip Fazıl Kısakürek'in şiirlerinin tekevvünü üzerine bir inceleme. Necip Fazıl Kısakürek*. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.

Kavaz, İ. (2020). *Necip Fazıl Kısakürek'in şiirleri ve şiirlerindeki değişmeler.* İstanbul: Kesit Yayınları.

Kavaz, İ. (2024). *Necip Fazıl Kısakürek'in hayatı, edebî kişiliği ve eserleri*. *Necip Fazıl Kısakürek.* Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 11-33.

Kısakürek, N. F. (2006). *Çile.* İstanbul: Büyük Doğu Yayınları.

Kısakürek, N. F. (2008). *Bir adam yaratmak*. İstanbul: Büyük Doğu Yayınları.

Kısakürek, N. F. (2010). *Kafa kâğıdı*. İstanbul: Büyük Doğu Yayınları.

Kısakürek, N. F. (2010). *O ve ben.* İstanbul: Büyük Doğu Yayınları.

Kurtoğlu, M. (2015). *Metafiziğin trajik şairi Necip Fazıl.* Konya: Çizgi Kitabevi.

Moran, B. (2009). *Edebiyat kuramları ve eleştiri.* İstanbul: İletişim Yayınları.

Narlı, M. (2007). *Şiir ve mekân*. Ankara: Hece Yayınları.

Oğusbaşaran, B. (2011). *Necip Fazıl gerçeği.* Konya: Nüve Kültür Merkezi Yayınları.

Okay, M. O. (2005). İnsan, sanatçı/şair ve düşünür olarak bir Necip Fazıl Kısakürek portresi. *Hece*, (97), 8-15.

Okay, M. O. (2007). *Poetika dersleri*. Ankara: Hece Yayınları.

Okay, M. O. (2022). *Necip Fazıl "Sıcak yarada kezzap"*. İstanbul: Dergâh Yayınları.

Okay, M. O. (2022). *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm ansiklopedisi (Cilt XXIV)*. Ankara: TDV.

Subaşı, M. İ. (2019). *Oğuz'un altın sesi Necip Fazıl.* İstanbul: Mihrabat Yayınları.

Tekin, F. (2019). Hafıza ortamından tüketim nesnesine dönüşen ev. *Sosyal ve Kültürel Araştırmalar Dergisi, 5*(11), 253-273.

Uçman, A. (1997). Necip Fazıl'ın şiirinde dönemler. *Türk Dili,* (1), 78-87.

Uslucan, F. (2005). Öfke ve hiciv: Necip Fazıl şiirinin bir başka ucu. *Hece*, (97), 319-334.

Vakkasoğlu, V. (1983). Sanatçı ve inancı, *Türk Edebiyatı Dergisi*, (117), 59-61.

Extended Abstract

Introduction

Necip Fazıl Kısakürek is a poet, writer, and thinker who has left deep marks on our literature. Throughout his seventy-nine years of life, he used the powers of observation and reasoning he had since childhood to live with deep consciousness the ideas he believed in, and he struggled to put them into practice. The intense intellectual debates and factionalism of his time never prevented him from defending his views. In his prose works, he pursued the search for meaning; in his poems, he wrapped his battles with the self, his spiritual crises, and his opposition to materialism in the reality he defended through meaning. Always in the desire to search for truth, his meeting with Abdulhakim Arvasi gave him what he had long suffered to find, transforming him into a thinker engaged in the struggle against the self and in the quest for meaning. Carrying his profound crises for nearly half of his life, the poet's encounter with Abdulhakim Arvasi deeply influenced his works and discourses.

The study of Kısakürek's poetry aims to understand the characteristics of what he wrote as a seeker of absolute truth, what he accomplished on the fronts of feeling and thought, and how he interwove them with meaning. His ultimate aim was absolute truth, and beyond general evaluation, his poetry takes up the themes of family and mother as the most secret and abstract aspects, giving them a tone of exhortation and communication. In him, feeling and thought merge, and the transformation of emotion into thought offers examples of how raw ideas in poetry can be shown as transient. The density of meaning and content in his poetry is not confined to one or a few subjects, but, through exhortation and instruction, touches both inner and outer content. He perceives the collective life of feeling and thought of society. In weaving his poetry, he works on a complete and perfect loom of feeling and thought that touches every individual. He insists that in the absence of religion, even nothingness cannot exist; that the positive sciences must be kneaded with feeling; otherwise, man becomes a distorted being.

Method

This study aims to examine Kısakürek's works, especially his poetry collection Çile ("The Ordeal"), as well as his other works and essays where he addressed the themes of family and mother, which are based on feeling and thought. The research relies on literature review and text analysis methods. All scholarly works written on Kısakürek's poetry and other writings have been surveyed, and analyses were made regarding his observations on the concepts of family and mother, including interpretations, critiques, and perspectives. In the first stage, the concepts of family and mother were studied, then comparisons and conclusions were drawn by examining Necip Fazıl's poetry, his literary works, his thought, and his emotional world along with other analyses. Our research was conducted in accordance with ethical rules for academic studies, with proper citation of sources and the preparation of a bibliography. The analyses adhered faithfully to the original sources regarding Necip Fazıl's views on family and mother.

Within Kısakürek's poems, which include the family and its members—mother, father, siblings, grandparents—he approaches the concepts of family and mother with a distinct intensity and meaning. While the family has vital importance as the foundation of society, we see that he roots this value through the figure of the mother. Especially in his poems, marked with impressions and examples from his own life, he reflects on people estranged from their family ties, pointing not only to problems through home and death but also to the traces of thought and idealism in his verses.

Findings

For Necip Fazıl Kısakürek, starting from his mother's experiences, the very first moment a person begins to breathe in this world begins in the mother's lap. The first learning and feelings blossom there. Regardless of age, education, or the changes in one's environment, all accumulated

memories are encoded with the presence or absence of the mother within family memories. Thus, when one speaks of "mother" in Necip Fazıl, the first image is the mother's lap, from the moment of birth until the journey toward reality—death.

In his childhood experiences of his mother, his parents' divorce, and the rejection he felt from his family, we see the painful side of his life. These deficiencies and wounds formed the basis of the problems in his relationships, and in turn influenced the way the absence of family and mother appears in his poetry as a reflection of the moral decay afflicting society. The mother is the first teacher of morality and conscience. In his poetry, Kısakürek emphasizes the "mother fire," a flame inherited from the past and burning endlessly in his inner world. Unlike the material meanings he ascribed to worldly objects, this fire is a message and a role. Alongside the spirit of cause and struggle in his poetry, an indispensable component of family is "the mother." He even attributes his most important quality in the world of literature and thought—his poetry—to the influence of his mother. In his poems, he describes motherhood as a manifestation of divine mercy.

Conclusion, Discussion and Recommendations

In this study, we have identified and interpreted Necip Fazıl Kısakürek's perspectives on the concepts of family and mother through his verses, recognizing his enduring influence and guiding role with his works of thought and poetry. He presents poetry as a ground of fusion and turbulence in political, social, emotional, aesthetic, economic, municipal, painful, yearning, passionate, and many other realms, and he does so through the concept of family and mother.

In his poetry, the mother appears as the address he turns to in every moment of crisis, unhappiness, joy, illness, chaos, or conflict. Making the home a special space, the poet locates the concepts of family and mother firmly within his childhood perception. He gives the character of objects the role of embodying every practice and design related to family and mother, approaching them with a mental sympathy. In his inner world, the home—whether experienced or longed for—becomes a conception of existence.

The definition of home is included within the concept of family and mother, representing the form that nurtures what society needs to exist. For him, the home in the person of the mother is irreplaceable. He does not focus on the mere physical perception of the house but loads meaning into what he sees; this meaning is placed on the family—the sole founder of society—but with special care on the mother. The house, as a sacred space, never loses its reality even if his father left his mother; its value endures with her. The mother, as the self-sacrificing one and the giver of firsts in a child's life, is also the one who prepares him for death. In his view, the education within the concept of family and mother became the chief reason for his troubled times, and the lack of spiritual knowledge (faithlessness) into which many of his generation had fallen. The poet emphasizes that the survival of society and our civilization depends on a sound structure dominated by family and mother.

Rooted in the commandments and teachings of Islam, the word rahmet (mercy) invests mothers with sacred and spiritual meaning. Kısakürek also addresses in his poetry the sorrow of not being able to protect or preserve the values of family inherited from his mother and grandfather, and the disintegration that followed.